

Technologie, economie en arbeidsmarkt: de toekomst is aan het basisinkomen

Dr. Jan Stroeken

november 2019

Mijn promotie als econoom in 1986 in Tilburg had als onderwerp het basisinkomen (Sociale zekerheid in een vrije en technologische maatschappij). Dat is al even geleden, maar de urgentie om hierover serieus na te denken neemt toe. Waarom? Voortschrijdende technologische ontwikkelingen vragen om een ander arbeidsmarktbeleid. De dominantie van de vaste en volledige baan is aan het verdwijnen. Steeds meer mensen werken in deeltijd, flexibel of als vrijwilliger. Dat vraagt om aanpassingen. Ook de focus in het economisch beleid dient te verschuiven. Het gaat niet meer alleen om het in de watten leggen van grote ondernemingen of het geven van belastingvoordelen aan groepen in de samenleving die het nauwelijks nodig hebben. Basis voor een nieuw arbeidsmarktbeleid en een nieuw economisch beleid is de geleidelijke invoering van een basisinkomen.

In welk opzicht is de invoering van een basisinkomen nu **een oplossing voor economie en arbeidsmarkt in het licht van de technologische ontwikkelingen**? Dit is het belangrijkste onderwerp in dit artikel. Verder zal worden ingegaan op de **wijze van invoering** en tenslotte de **financiering**.

Basisinkomen en arbeidsmarkt

Allereerst, een belangrijk effect van de invoering van een basisinkomen is de **verzachting** van het strikte **onderscheid** dat we maken **tussen de huidige betaalde arbeid en de onbetaalde arbeid**. Een basisinkomen maakt zaken als vrijwilligerswerk of huishoudelijke arbeid (gedeeltelijk) betaald. Vele zinvolle maar tot nu toe onbetaalde activiteiten worden serieus genomen en opgewaardeerd ten opzichte van de traditioneel betaalde arbeid. Mensen met een uitkering worden gestimuleerd zinvolle activiteiten op te pakken met een basisinkomen als financiële basiszekerheid. Graag verwijs ik voor een verdere uitweiding naar de [site van de Vereniging voor Basisinkomen](#) of de [site van het Nederlandstalig Netwerk Basisinkomen](#).

Bovengenoemde argumenten kennen we feitelijk al geruime tijd. Ze zijn vooral gericht op het opwaarderen van tot nu toe onbetaalde arbeid als huishoudelijke arbeid, vrijwilligerswerk etc. en het kansen geven aan uitkeringsgerechtigden. Het gaat om een grote groep mensen in de samenleving die hier hun voordeel mee zullen doen. Deze groep wordt als gevolg van nieuwe technologieën alleen maar groter: Informatietechnologie laat veel administratief werk verdwijnen, elektrische auto's hebben minder onderdelen en gaan veel onderhoudswerk overbodig maken, vrachtauto's zonder chauffeur, gezondheidszorg- en huishoudrobots, 3D printers, etc.

Het thema arbeidsmarkt betreft nog een tweede aspect in het licht van de invoering van een basisinkomen. Het tijdperk van de vaste banen is voorbij, blijkt ook uit een recent WRR-rapport ([Voor de zekerheid; De toekomst van flexibel werkenden en de moderne organisatie van arbeid](#), Monique Kremer, Robert Went, André Knottnerus (red.), WRR verkenning 36, 2019).

Net zoals de lantaarnopstekers en de mijnwerkers zijn verdwenen door technologische ontwikkelingen, verdwijnt geleidelijk ook het fenomeen van de vaste baan inclusief sociale zekerheid voor het leven. In dit licht hebben ontwikkelingen op de arbeidsmarkt een groep betaalde werkers rijp gemaakt voor een basisinkomen. Het gaat om **de steeds groter wordende groep flexwerkers met weinig sociale en financiële zekerheden**. Geleidelijk zien we vooral jongeren in (vaak meerdere) deeltijdbanen, als zzp-er, zonder of met weinig sociale zekerheden en altijd onzeker over toekomstige inkomsten. Bovendien heeft de groei van deze groep werkers, sterk negatieve consequenties voor de economische groei. Nick Hanauer en David Rolf wijzen in een uitstekend artikel ([New Economics Says Prosperity Doesn't Trickle Down. It Comes from the Middle-Out](#)) op de **afnemende consumptie ten gevolge van een kleinere middenklasse**. De middenklasse is niet zozeer het gevolg van economische groei maar vooral de aanjager ervan. Mensen met economische zekerheden, de belangrijkste definitie van middenklasse, hebben vertrouwen en kopen huizen, een auto, investeren in gezondheid, opleiding van kinderen etc. De groeiende groep flexwerkers hoort niet tot deze middenklasse. Er is onzekerheid over toekomstige inkomens, pensioen, wat er gebeurt bij ziekte en arbeidsongeschiktheid, opbouw van vakantiedagen, etc. Hanauer en Rolf geven een mooi (Amerikaans) voorbeeld van zo'n flexwerker:

Take, for example, an American worker whose story is increasingly typical of this new age. We'll call her "Zoe." Zoe is a woman in her late 20s who works part time at a hotel outside Denver. She's worked at the front desk for five years, and her supervisor says he's happy with her performance—but he never schedules her for more than 29 hours in a single week, so she does not qualify for health insurance or other benefits that full-time workers enjoy. Her annual raises amount to a fraction of a percent increase to her weekly pay, hardly enough to keep up with inflation.

Between rent, automobile expenses, and buying her own health insurance (now federally subsidized, thanks to Obamacare), Zoe has needed to find additional sources of income. She's always liked gardening, so she started auctioning her services as a landscaper on the popular work-outsourcing site TaskRabbit. The work was fairly easy and enjoyable—mostly lawn mowing and hedge trimming for elderly homeowners in her neighborhood—so she quickly abandoned the middleman and began contracting her services directly to clients. The work takes about ten hours a week, and she earns an additional \$100 or so a week at it, depending on the season.

But those two jobs combined don't pay enough to keep Zoe in the black. On Friday and Saturday nights, she'll usually pick up a "shift" working as a driver for the peer-to-peer ride-sharing service UberX. Zoe ferries young people to and from bars across town, responding to calls on the app for four or five hours a night, amounting to another \$150 or so a week. Occasionally, on the rare weekday off, she'll go live on UberX to drive people to and from the airport.

That's not all. During tourist season, Zoe will pick up a little spending money by renting out her apartment on Airbnb, living in her parents' house for days or weeks at a time. And when her schedule at the hotel allows it, she'll pick up a temp job or two, usually doing light office work at a local hospital; but her work schedule changes from week to week, and temp work is unreliable, so she can't often coordinate jobs. Zoe would like to go back to college to finish her degree, but can't seem to piece together either the time or the money. Besides, she has friends and co-workers with college degrees, living similar lives, only with the added burden of tens of thousands of dollars in student debt.

Basisinkomen en economie: stimulering innovatie en bevordering consumptie door vergroting middenklasse

Hanauer en Rolf concluderen dat het stimuleren van de economie niet zozeer de bekende issues moeten betreffen zoals bijvoorbeeld belastingcompensatie voor bedrijven of personen, maar veeleer zou moeten gaan om **het betrekken van de groeiende groep flexwerkers bij de middenklasse**. Dit betekent meer zekerheden en daardoor meer vertrouwen om verplichtingen aan te gaan rond huis, auto, opleiding, etc. De toenemende consumptie als gevolg daarvan is niet alleen goed voor de groep zelf maar vooral ook voor de economische groei.

Economische groei ontstaat tevens door toenemende **innovatie** concludeert Scott Santens in [Universal Basic Income Will Accelerate Innovation by Reducing Our Fear of Failure](#). Innovatie steunt voor een belangrijk deel op trial-and-error. Het maken van fouten en het optreden van mislukkingen is onlosmakelijk verbonden met het creëren van nieuwe producten en diensten. Het nemen van risico's hoort daarbij. Een basisinkomen versterkt de financiële zekerheid van met name de kleine ondernemers om risico's te nemen en bevordert daarmee innovatie. Tevens verschaft het basinkomen basiskapitaal zodat meer potentiële innovatoren worden gestimuleerd om nieuwe producten of diensten te ontwikkelen.

De les die Hanauer en Rolf trekken is dat het traditionele systeem van sociale zekerheid, voor een belangrijk deel (vaste)baan-georiënteerd, op de helling moet. Voor de Amerikaanse situatie beschrijven ze gedetailleerd hoe een alternatief eruit zou moeten zien (Shared Security System). Voor de Nederlandse situatie zou de belangrijkste verandering zijn het weghalen van de **werknemersverzekeringen** bij de werkgever en vervolgens **onderbrengen bij een publieke of publiek/private organisatie**. De werkgevers blijven hier gewoon de premies aan betalen, maar de uitkeringen zijn niet meer baangebonden. De Zie uit het voorbeeld van Hanauer en Rolf bouwt daarmee toch vakantiedagen of ziektedagen op die dan door de nieuwe organisatie worden betaald en niet door de toevallige werkgever van het moment. Overeenkomstig de structurele ontwikkelingen op de arbeidsmarkt wordt het systeem van sociale zekerheid daarmee minder (vaste)baan-georiënteerd. In mijn ogen is het waarborgen van sociale zekerheden voor de flexwerkers echter niet voldoende om hen te betrekken bij de (consumerende) middenklasse. Daartoe hoort ook een **basis financiële zekerheid: het basisinkomen**.

We spraken over twee grote categorieën personen in de samenleving die zullen opbloeien bij de invoering van een basisinkomen. Enerzijds gaat om de groep mensen die vrijwilligerswerk

doen, huishoudelijke arbeid verrichten of vastzitten in een uitkering.. Anderzijds betreft het de groeiende groep flexwerkers die zich met een andere opzet van het uitkeringssysteem en een basisinkomen zekerder zullen voelen en er bij zullen horen en een boost geven aan consumptie en economische groei.

Dat laat onverlet dat er ook een groep bestaat, **van mensen met een vaste baan**, een groep die een en ander met gemengde gevoelens volgt. Vaak wordt hier het argument gehoord dat mensen toch niet meer gaan werken als ze over een basisinkomen kunnen beschikken. De invoering stap voor stap zal hier ook meer informatie over gaan opleveren. Op het moment dat mensen niet meer gaan werken vanwege een nieuwe verhoging van het BI is er een stap teveel gezet in de verhoging.

Dat mensen vervolgens niet meer zullen investeren in een opleiding om een behoorlijk inkomen te verdienen ligt niet voor de hand. Bovendien kan de invoering van een basisinkomen voor de groep met de vaste baan ook positief worden gezien. Eventuele vrees voor verlies van de baan wordt verzacht door het organiseren van de zekerheden voor de flexwerkers en het verruimen van mogelijkheden voor mensen met een uitkering.

Wijze van invoering

De invoering van een basisinkomen kan slechts stap voor stap maar wel **universeel**, dus niet in de ene gemeente een beetje wel en in de andere een beetje niet. De Amsterdamse timmerman mét basisinkomen zou dan veel goedkoper kunnen werken dan zijn concurrent uit Rotterdam zonder basisinkomen. Het verdient niettemin aanbeveling de experimenten met de invoering van een basisinkomen zoals die nu al een beetje plaatsvinden, te versnellen. Dit is van belang om mensen aan de verandering te laten wennen en om arbeidsmarkteffecten te traceren.

In de tweede plaats is het van belang het rondpompen van geld zoveel mogelijk te voorkomen. Daartoe is een **Negatieve Inkomstenbelasting (NIB)** te prefereren, waarbij geleidelijk het basisbedrag wordt gecompenseerd en men belasting gaat betalen naarmate men meer verdient. Doordat bij een **NIB** minder geld hoeft te worden rondgepompt is het eenvoudiger hogere inkomens mee te laten betalen. Bij een Algemeen Basisinkomen, uitgekeerd via een vast bedrag aan iedereen onafhankelijk van verdere verdiensten, zouden de marginale tarieven voor de hogere inkomens onpraktisch hoog worden. Verder blijft het zo dat het bij de financiering niet alleen om een herverdeling van de personele inkomens gaat, ook de economische groei, milieu- en andere heffingen, inverdieneffecten op de uitkeringen etc. dragen hun steentje bij.

Financiering

Fundamenteel is dat de ontwikkeling naar een basisinkomen niet alleen maar de oplossing is voor vele problemen in economie en arbeidsmarkt, het ligt vooral ook **in de lijn van historische ontwikkelingen**. Het welvaartsniveau zoals wij dat nu kennen en zoals dat in eerste instantie tot uitdrukking komt in de primaire inkomens, is het resultaat van jarenlange productiviteitsstijgingen waaraan vele mensen en vele generaties een bijdrage hebben geleverd. Ons hoge inkomensniveau valt dus niet louter toe te schrijven aan de arbeid die op

dit moment wordt verricht en het kapitaal dat nu in bedrijven is geïnvesteerd. De band tussen de huidige verdiende inkomens enerzijds en de individuele arbeidsprestatie anderzijds, wordt steeds losser. Er is steeds minder sprake van persoonlijk verdiende inkomens. In dit verband lijkt een koppeling van de primaire inkomensverdeling aan de direct bij het productieproces betrokkenen steeds minder voor de hand te liggen en ligt de invoering van een basisinkomen voor iedereen voor de hand, dus los van de positie in het arbeidsproces.

Hier sluit meteen de vraag naar de **financiering** op aan. Allereerst is de financiering van het basisinkomen niet een kwestie van een verhoging van loonbelasting of BTW (secundaire inkomensverdeling), maar dient deze **deel uit te maken van de primaire inkomensverdeling**. Het aftappen van gelden door de overheid rechtstreeks aan de bron, d.w.z. bij de productie van de onderneming, lijkt de meest directe en correcte weg om een basisinkomen te financieren. De belastinggrondslag dient te verschuiven, weg van de productiefactor arbeid. In mijn eerder genoemde proefschrift heb ik voorgesteld als financieringswijze een productieheffing in te voeren, d.w.z. direct bij de productie in de vorm van een loonsomheffing, kapitaalheffing of heffing over de toegevoegde waarde. Deze laatste heffing is het meest neutraal en heeft de breedste basis. Invoering staat dus los van de BTW welke een secundaire heffing is. Waarschijnlijk is zo'n nieuwe heffing bij bedrijven niet eens nodig. Heffingen op milieuvuiling of kapitaalverkeer zijn een prima alternatief. Boyce en Barnes ([How to Pay for Universal Basic Income](#)) noemen dat heffingen op Universal Assets: *Our joint inheritance includes invaluable gifts of nature such as our atmosphere, minerals and fresh water, and socially created assets such as our legal and financial infrastructure, without which private corporations couldn't exist, much less thrive.*

Deze **invoering stap voor stap over een groot aantal jaren** laat niet alleen de wijsheid en ervaring toenemen over de concrete invoering, maar vergemakkelijkt ook het nemen van beslissingen over de financiering.

Voor een deel kan een en ander worden bekostigd uit de **toename van de economische groei** die in al die jaren gaat plaatsvinden.

Voor een deel gaat het vooral om een **herverdeling van inkomens**, passend in de toenemende individualisering en het daardoor toenemend aantal mensen met een zelfstandig inkomen. Waren bijvoorbeeld begin jaren tachtig nog ruim 4 personen afhankelijk van één inkomen, op dit moment is dat aantal naar schatting ruim de helft.

Het aantal inkomens per huishouden nam toe en het aantal personen afhankelijk van een inkomen nam af. Daardoor nam ook de ongelijkheid toe, met name ten nadele van bijvoorbeeld de traditionele kostwinnershuishoudens. De invoering van een basisinkomen versterkt de individualisering en de inkomensgelijkheid: iedereen krijgt een inkomen, ook binnen de genoemde traditionele kostwinnershuishoudens.

Voor een deel kan worden gezien hoeveel moet worden gefinancierd via heffingen op milieuvuiling of kapitaalverkeer (Universal Assets).

Conclusie

In het licht van de technologische ontwikkelingen vergen een groeiende economie en een gezonde arbeidsmarkt de (geleidelijke) invoering van een basisinkomen. Het gaat om een **lange termijn strategie**, welke stap voor stap wordt toegepast. **Op korte termijn** kan eveneens worden gewerkt aan andere plannen ter ondersteuning van arbeid en economie. Ik verwijs hiervoor bijvoorbeeld naar de plannen voor basisbanen en onderwijs-vouchers zoals vaker worden voorgesteld.

De discussie rond het basisinkomen bevindt zich nog vooral in het beginstadium en wordt nog altijd voornamelijk gevoerd door mensen uit de sociale hoek die het vooral over armoede hebben en dat is slechts een klein onderdeel van het verhaal. De invoering van een basisinkomen is een natuurlijke stap in de sociaal-economische ontwikkeling en ligt gewoon in het verlengde van de verkorting van de werkweek en de arbeidstijdverkorting. Discussies over hoe hoog het basisinkomen moet zijn, zijn nauwelijks interessant. Vanwege de geleidelijke invoering (middels een negatieve inkomstenbelasting), stap voor stap, kan daarmee ervaring worden opgedaan. Praten over kosten is ook nauwelijks interessant. Bij de financiering gaat het vooral om een herverdeling van inkomen, niet alleen naar lage inkomens toe, maar ook tussen andere inkomensgroepen, en tussen de verschillende huishoudentypes. Verder spelen economische groei en heffingen op milieuvervuiling of kapitaalverkeer een rol in de financiering.

We zijn dus nog niet ver met de eigenlijke discussie over de invoering van het basisinkomen, het wordt tijd dat meer **deskundigen, niet alleen uit de sociale hoek**, zich hierover gaan buigen.

Hoe en door wie kan hier **politieke uitvoering** aan worden gegeven? Weinig vinden we hiervan terug in de huidige programma's van de politieke partijen. Ik zie hier vooral een grote kans weggelegd voor een vernieuwde **Partij van de Arbeid**. Het hier gepresenteerde concept kan nadrukkelijk als links worden betiteld gelet op de ondersteuning van diverse groepen in de samenleving die het heel hard nodig hebben. Dat het om arbeid gaat is duidelijk, het gaat echter niet alleen meer om de arbeid van de groep vaste banen waar de PvdA van oudsher het patent op heeft, maar vooral ook om de arbeid in andere vormen, van groepen in de samenleving en vooral ook van de flexwerkers, een groeiend contingent als gevolg van structurele en technologische ontwikkelingen. De invoering van een basisinkomen versterkt de individualisering en de inkomensgelijkheid: iedereen krijgt een inkomen, ook binnen de genoemde traditionele kostwinnershuishoudens.